

O AȘEZARE TISZAPOLGÁR LA DRAGU

(Contribuții la geneza culturii Tiszapolgár în județul Sălaj și în zonele învecinate)*

Apariția unor studii recente, analitice, amănunțite, asupra evoluției neoliticului târziu din Bazinul Someșului¹, precum și asupra culturii Tiszapolgár², publicarea unor materiale nou descoperite la Gilău³, cercetările intense de la Parța⁴, ne-au oferit prilejul unor reflecții asupra altor materiale, mai vechi, aflate în colecțiile muzeelor⁵. Prin prisma noilor interpretări și descoperiri avem posibilitatea, prin publicarea lor, să aducem în discuție una din problemele de bază a culturii Tiszapolgár, cea a originii ei.

Materialele de la Dragu, de altfel foarte puține, mai multe fragmente de la trei vase care se află în Muzeul de istorie al Transilvaniei⁶, prin caracteristicile lor ne-au pus câteva probleme deosebite, referitoare la încadrarea cronologică și culturală. Rezervele noastre, pe care le precizăm de la început, se datoresc puținătății materialului. Dorim însă, prin precizarea problemelor pe care le ridicăm, să atragem atenția asupra lor, în vederea unor viitoare sondaje de salvare, mai mult decât necesare.

Materialele arheologice ajunse la Cluj-Napoca au fost donate de Cristea Alexandru și Sălăjan Titus, din Dragu, casa nr. 39, în 29 iunie 1970, pe atunci elevi, neavând alte informații decât că au fost găsite pe „Virful Tighilețului”.

Localitatea Dragu este cunoscută mai de mult în literatura de specialitate prin descoperiri arheologice neolitice și eneolitice în punctele: *Bulbuc*, *Poduri*, (epoca bronzului), *Lespezi*, *Pusta Mică*⁷.

* Comunicare susținută la sesiunea Muzeului de istorie și artă din Zalău, noiembrie, 1983.

¹ Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, în *ActaMN*, 19, 1982, p. 221—245.

² Gh. Lazarovici, în *ActaMN*, 20, 1983, p. 3—32.

³ Z. Kalmar, în *ActaMN*, 17, 1980, p. 393—416; Idem, în *ActaMN*, 18, 1981, p. 305—320; Idem, în *ActaMN*, 19, 1982, p. 247—248, fig. 1.

⁴ În anul 1978 au început cercetările sistematice, care continuă și astăzi, la Parța, deschizându-se suprafețe ce măsoară peste 400 m². Referiri la stațiune: M. Moga, în *RevMuz*, 3, 1963, p. 295; Gh. Lazarovici, în *Tibiscus*, 2, 1972, p. 3 și urm., pl. IX—X; Idem, în *Tibiscus*, 4, 1975, p. 9 și urm.; Idem, în *ActaMN*, 20, 1983, fig. 2/1, 3, 5, 17; 3/5—6; 4/8, 12, 13; 5/3, 14—15; 7/11, 15, 20; 9/7—8, 19, ș.a.; A. Oprinescu, în *Banatica*, 6, 1981, p. 43—49.

⁵ R. Florescu, în *Revista Muzeelor*, 2, 1972, p. 134; E. Lakó, în *ActaMP*, 4, 1980, p. 32; Idem, în *ActaMP*, 5, 1981, p. 63 nr. 66b; p. 64 nr. 67c; p. 65 nr. 67f; p. 78 nr. 100i.

⁶ Nr. inv. P. 77560—77562.

⁷ E. Orosz, *Husz ismeretlen őseimber telepröl*, Cluj, 1903, p. 4; G. Finály, în *ArchÉrt.*, 1904, p. 243—246; J. Martjan, *Repertoriul arheologic pentru Ardeal*,

La punctul *Lespezi* au fost efectuate sondaje în anul 1902, fiind descoperite câteva fragmente ceramice⁸ atribuite culturii Tiszapolgár de către I. Kutzián⁹. Ceea ce ne frapa la materialele de la Dragu¹⁰ era asemănarea lor cu cele de la Dăbâca¹¹ și Gilău¹², ambele stațiuni fiind socotite cele mai timpurii din Transilvania.

Nu știm încă cu precizie dacă punctul „Lespezi” și „Virful Țighiletului”, aparțin aceleiași stațiuni, este clar, însă, că în parte sînt contemporane.

Noile materiale, pe care le prezentăm, au următoarele caracteristici:

1. Partea superioară a unei cupe (*fig. 1/1*), pastă semifină, cărămiziu spre vișiniu, arsă secundar, bine netezită, cu urme de spatulă de la lustruire, două șiruri de cîte patru proeminențe mici, conice, cu început de perforare, toate așezate pe pîntecul vasului.

2. Partea superioară a unei cupe de mărime medie (*fig. 1/2*), pasta semifină, cărămizie, arsă secundar, slip lustruit, căzut parțial, un șir de patru proeminențe conice, trei cu început de perforare.

3. Mijlocul unei cupe sau a unei străchini cu picior (*fig. 1/3*), pasta semifină spre grosieră, interior bine netezit, urme de slip picat în exterior.

Ceea ce deosebește aceste materiale de alte descoperiri Tiszapolgár din Transilvania, sînt două elemente: a) — factura bună, culorile roșii — cei drept au suferit și arderi secundare — și b) — forma lor. Aspectul facturii este asemănător cu cel din cultura Herpály din Crișana, de la Oradea — Salca¹³, sau din descoperirile de la Cluj — Sfîntu Ion¹⁴, din orizonturi cronologice anterioare.

Sintetizînd, pe un spațiu mai larg, opiniile referitoare la originea culturii Tiszapolgár, Gh. Lazarovici precizează componenta de bază ca fiind fondul autohton în evoluția căruia se petrece un fenomen care va finaliza în cultura Tiszapolgár. Elementele care contribuie direct sau stau la baza procesului genetic, pentru zonele din vestul României, sînt din grupele neolitice tîrzii; Tisa, tisołde, Lumea Nouă—Cheile Turzii (faza tîrzie), Iclod, Petrești, Suplacul de Barcău, Herpály¹⁵. Acestea formează fondul pe care îl prelucrează două fenomene: 1 — metalurgia cuprului¹⁶; 2 — ponderea ocupațiilor legate de creșterea vitelor și vină-

Bistrița, 1920, p. 17; M. Roska, în *Közlemények*, 1, 1941, p. 56; Roska, *Rep.*, 1942, p. 69—70; Șt. Ferenczi, în *Studia*, 2, 1962, p. 37; I. Bognár — Kutzián, *The Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin*, Budapesta, 1972, p. 113, 165, 173, pe hartă este la nr. 117; E. Lakó, *op. cit.*, p. 52—53.

⁸ G. Finály, *op. cit.*, p. 243—246, fig. 1—4.

⁹ I. Bognár — Kutzián, *op. cit.*, p. 133, nr. 117, p. 165.

¹⁰ G. Finály, *op. cit.*, p. 245, fig. 4.

¹¹ N. Vlăsa, în *ActaMN*, VI, 1969, p. 27—45.

¹² M. Rusu, în *Banatca*, 1, 1971, p. 80 și urm.; Idem, în *StComCaransebeș*, 1979, p. 164—165, fig. 3 și nota 18 (autorul le atribuie fazei a II-a a culturii Tisa); Z. Kalmár, *Epoca neolitică și eneolitică în Bazinul someșan* (lucrare de licență), Cluj, 1981; vezi și supra nota 3.

¹³ Gh. Lazarovici, Z. Kalmár, *op. cit.*, p. 243, pl. III/9—17.

¹⁴ *Ibidem*, p. 243, pl. III/1—8.

¹⁵ Sintetizate de Gh. Lazarovici, *op. cit.*, notele 17—72, vezi aici și bibliografia.

¹⁶ I. Bognár — Kutzián, *The Copper Age Cemetery Tiszapolgár Basatanya*, Budapesta, 1963, p. 330—336; Idem, *The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin*, Budapesta, 1972, p. 139—144; Idem, în *Actes VIII CISP*, II, 1973, p. 300—316; S. Siška, în *S.Z.*, 17, 1969, p. 415—434 (436); Z. Székely, în *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 201—202; Al. Vulpe, *Arte und Belle in Rumänien in Prähistorische Bronzefunde*, IX, 2, 1970, p. 13—21, 23, 25, 54; M. Rusu, *op. cit.*, p. 80—81;

toarea¹⁷, acestea sînt și principalii factori economici și sociali, care stau la baza evoluției locale.

În toată perioada anterioară civilizației Tiszapolgár pe deplin formate, în zonele sălăjene observăm un fenomen de sinteze culturale între grupurile din Crișana de nord¹⁸ și cele din Cîmpia Someșului¹⁹. Foarte probabil, sub presiunea triburilor culturii Petrești²⁰ (orizontul cronologic la care se potrec fenomenele nu este prea sigur) o serie de comunități de tip Iclod tîrziu (II/III și III) pătrund pînă în zona Zalăului, la Zalău — Deasupra I.L.F. (Farkasdomb)²¹. Acest curent a avut drept cale naturală văile din Bazinul vestic al Someșului Mic, din partea de sud a Podișului someșan, pe valea Lonei și al altor văi mai mici ce se varsă în Someșul Mic. Dragu se găsește tocmai în mijlocul acestui teritoriu de unde și importanța deosebită a sa. Aspectul bun al ceramicii ar putea veni din cultura Petrești sau din Herpály. Fără o săpătură de amploare, desigur, este greu de precizat exact cum stau lucrurile, mai ales că aceste materiale se deosebesc în mod evident de alte materiale Tiszapolgár mai evolute, descoperite în ținuturile sălăjene²².

Locuirea de la Dragu are o importanță deosebită pentru clarificarea originii culturii Tiszapolgár din aceste zone, deoarece conține multe elemente care au alcătuit fondul autohton al noii culturi.

ZOIA KALMAR

B. Jovanović, *Metalurgia eneolitskob perioda Jugoslavije*, Belgrad, 1971, p. 45; I. Bognár — Kutzián, *On the Origin of Early Copper — Processing in Europe (To Illustrate Monuments Essayer on Archaeology Presented to Stuart Piggot)*, London, 1976, p. 71—75; I. Vizdal, *Tiszapolgárske prohebitško vo Vel'ikych Raškovciach*, Kosiće, 1977, p. 118—123.

¹⁷ N. Kalicz, în *ArchÉrt*, 1, 1966, p. 3; I. Bognár — Kutzián, *A korai rézkori Tiszapolgári cultura a Kárpátmedencében* (rezumatul tezei de doctorat), Budapesta, 1972, p. 11; I. Ecsedy, în *FoLArch*, 28, 1977, p. 32—34.

¹⁸ Ne referim în primul rînd la materialele de la Suplacul de Barcău. D. Ignat, în *ActaMN*, 14, 1977, p. 17—18; Idem, în *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1979, p. 45 și urm.; Idem, în *Crisia*, 12, 1982, p. 19—28; Gh. Lazarovici, în *ActaMP*, 7, 1983, p. 35 (tabel cronologic).

¹⁹ Este vorba de comunități Iclod tîrziu din Bazinul Someșului. Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *op. cit.*, p. 221—245.

²⁰ O sinteză dintre comunitățile Iclod și Petrești, sau un grup asemănător poate fi observată în Bazinul someșan pe văile vestice la Căianu, Vlaia — Dîmb, Vișoara și poate altele. Între materialele de la Cluj-Napoca — *Piața Ștefan cel Mare* este o strachină de influență Petrești și un vas de tip pahar cu proeminențe în loc de picioare, formă des întîlnită în mediul Tiszapolgár. Această stațiune se datează la sfîrșitul fazei I și la sfîrșit de II și început de III al grupului Iclod; Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, R. Ardevan, comunicare, Cluj-Napoca, 1982, fig. 12/10.

²¹ Săpături de salvare 1983, efectuate de E. Lakó căreia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea cu care ne-a arătat materialele. Apar o serie de fragmente ceramice lucrate în tehnica Iclod, avînd și unele forme specifice: strachină lobată, vase cu picior, proeminențe mici conice. Materiale în MIAZ.

²² Răstolțu Mare — Șugăreasa, materiale în MIAZ, E. Lakó, în *ActaMP*, 5, 1981, p. 63 nr. 67b; Șumal, materiale în MIAZ, inv. CC. 388/1981, perieghază Luca Sabin, informații amabile E. Lakó; I. Bognár — Kutzián, *The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin*, Budapesta, 1972, pe hartă nr. 108, p. 115, 136, 173.

UNE STATION TISZAPOLGÁR À DRAGU

(Résumé)

L'article présente les matériaux archéologiques découvertes à Virful Țighilețului⁶. La station néolithique de Dragu (dép. de Sălaj) est importante pour la question de la genèse de la culture Tiszapolgár. La céramique découverte ici atteste la sythèse culturelle entre les groupes néolithiques de la Crișana septentrionale¹⁸ et celles de la Plaine du Someș¹⁹. Ce phénomène a lieu, probablement, à la suite de la poussée exercitée par les tribus de la culture Petrești²⁰ lorsque les communautés du groupe Iclod (les phases tardives, II/III et III) se déplacent jusqu'aux alentours de la ville Zalău d'aujourd'hui²¹.

C'est un processus consommé dans le néolithique final, et ce groupe est la couche autochtone qui apporte une contribution à la genèse de la culture énéolithique Tiszapolgár.

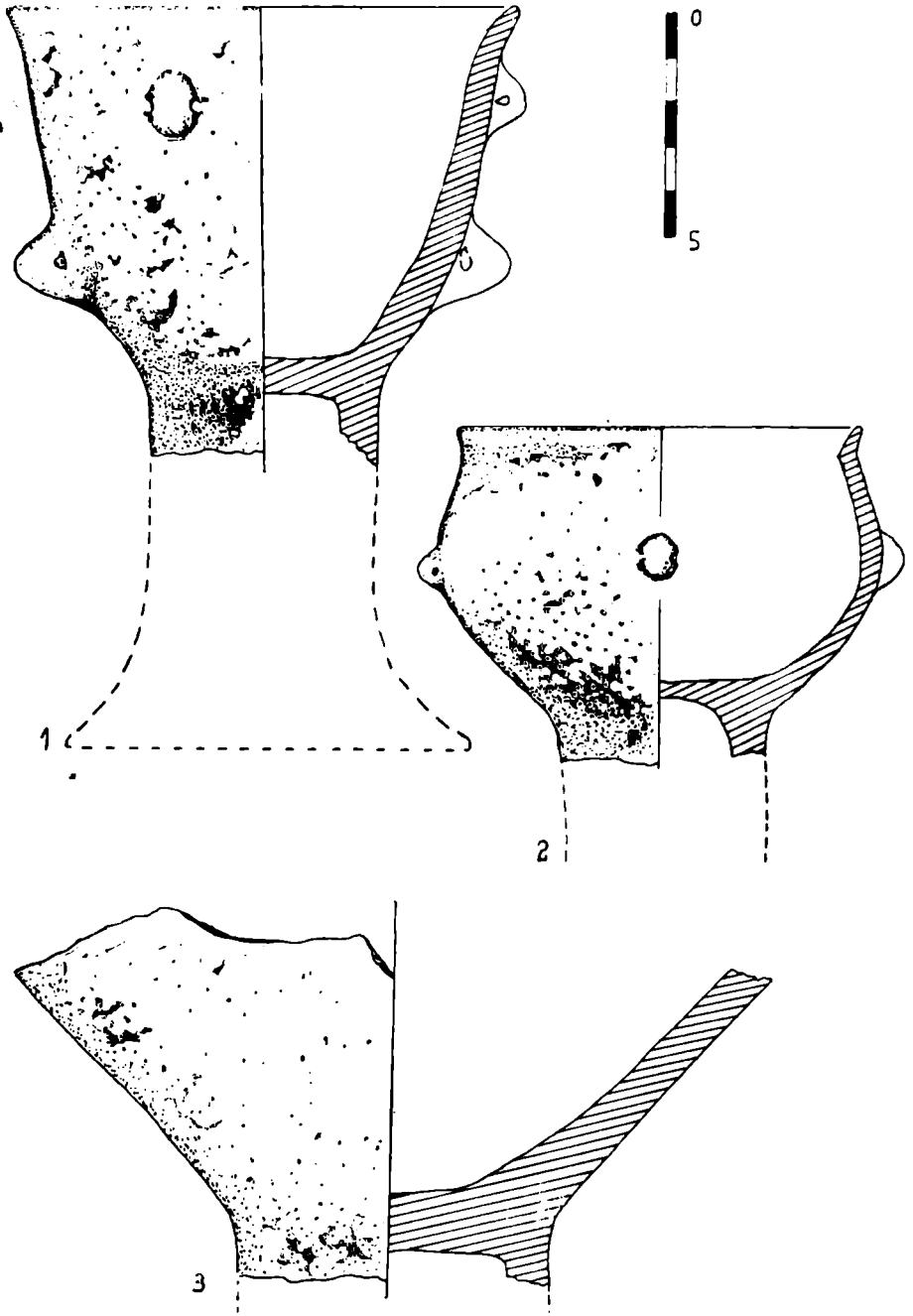

Fig. 1. Dragu; ceramica din cultura Tiszapolgár.